

Соціальна і здоров'язбережувальна освітня галузь у 5-7 класах Нової української школи

Соціальна і здоров'язбережувальна освітня галузь є однією з найважливіших складових сучасної освіти. Вона відіграє ключову роль у формуванні всебічно розвиненої особистості, здатної до самореалізації, соціальної адаптації та збереження власного життя і здоров'я. Реалії сьогодення вимагають від сучасного вчителя не лише передачі знань, а й формування в учнів стійкості, емоційного інтелекту та навичок безпечного і здорового способу життя. Реалізація засад реформи передбачає ґрунтовне опрацювання нормативної бази, використання дієвих підходів до навчання та пошук ефективного педагогічного інструментарію.

Організація освітнього процесу з соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі у 5-9 класах НУШ в 2026/2027 навчальному році здійснюватиметься відповідно до законів України «Про освіту» (режим доступу: <http://surl.li/ixnq>), «Про повну загальну середню освіту», (режим доступу: <http://surl.li/mfrk>), «Про внесення змін до деяких законів України в сфері освіти щодо врегулювання окремих питань освітньої діяльності в умовах воєнного стану» (№7325 від 28.04.2022) (режим доступу: <http://surl.li/dqqpf>); Указу Президента України від 25 травня 2020 року № 195/2020 «Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі» (режим доступу: <https://cutt.ly/LXWY9hR>); постанови Кабінету Міністрів України «Про початок навчального року під час воєнного стану в Україні від 23 липня 2024 р. № 841 (режим доступу: <http://surl.li/lbudsk>); Державних стандартів повної загальної середньої освіти: на рівні базової середньої освіти: в 5-9 класах – Державного стандарту базової середньої освіти (затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 р. №898) (режим доступу: <http://surl.li/mfre>), постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державного стандарту профільної середньої освіти» від 25 липня 2024 р. № 851 (режим доступу: <http://surl.li/yzmmds>); розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. №988-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року» (режим доступу: <http://surl.li/adyhc>); розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів з реалізації Національної стратегії розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі на 2024 рік» від 5 липня 2024 р. №632-р (режим доступу: <http://surl.li/fytbjr>); Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти, затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України від 25.09.2020 №2205, зареєстрованого в

Міністерстві юстиції України 10 листопада 2020 р. за №1111/35394 (режим доступу: <http://surl.li/vskk>).

Метою соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі є розвиток особистості учня, який здатний до самоусвідомлення, гармонійної соціальної і міжособистісної взаємодії, спрямованої на збереження власного здоров'я та здоров'я інших осіб, дбає про безпеку, виявляє підприємливість та професійну орієнтованість для забезпечення власного й суспільного добробуту. Характерними ознаками навчання у випускному класі базової школи є узагальнення набутого учнями досвіду, систематизація здобутих знань, умінь та ставлень для формування усвідомленого вибору учнівством подальшої освітньої траєкторії на етапі переходу до профільного рівня навчання через:

- розвиток здатності до самоусвідомлення, самопізнання, визначення життєвих цілей і пріоритетів;
- формування ціннісного ставлення до здоров'я, вміння ухвалення відповідальних рішень у сфері здоров'я, безпеки, міжособистісних стосунків;
- розвиток критичного мислення щодо впливу соціального середовища, медіа та інформації на поведінку та добробут;
- формування компетентностей ефективної взаємодії: командної роботи, медіації, ненасильницького спілкування;
- поглиблення підприємницької культури, здатності ініціювати та реалізовувати соціальні або навчальні проєкти;
- орієнтація на свідомий вибір майбутньої професії, розвиток навичок самопрезентації та самооцінювання;
- засвоєння моделей поведінки, спрямованих на досягнення сталого розвитку, соціальної згуртованості та особистого добробуту.

Організація навчального процесу на початку навчального року базується на особистісно зорієнтованому, компетентнісному, недискримінаційному, інклюзивному та інтегративному підходах, які мотивують до навчання. Галузь ґрунтується на цінностях поваги, рівності, інклюзивності, гідності, відповідальності, співчуття та емпатії, досліджує спільні проблеми, з якими зіштовхуються всі люди, які живуть у суспільстві, та розвиває вміння і знання, які використовують для управління особистими ресурсами й керування поведінкою людей

Компетентнісний потенціал соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі та базові знання зазначені в *додатку 15 [Державного стандарту базової середньої освіти](#)*. *Вимоги до обов'язкових результатів навчання* учнів із соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі зазначені в *додатку 16*.

Згідно з Концептуальними засадами соціальної та здоров'язбережувальної галузі, сучасні виклики, зокрема соціальні кризи й невизначеність, вплив широкомасштабного вторгнення на українське учнівство підтверджують необхідність формувати й розвивати в українських учнів та учениць уміння

самозарадності, управління емоціями, безпечної комунікації та стресостійкості. Тому особливу увагу варто приділяти розвитку життєвих компетентностей, які допомагають адаптуватися та долати життєві незгоди, та вмінь долати бар'єрів, пов'язаних із ризиками й невизначеністю; формуванню ціннісного ставлення до життя, безпеки та здоров'я. Принципи, які реалізуються в соціальній та здоров'язбережувальній освітній галузі: принцип системності та наступності - формування та поступовий розвиток життєвих компетентностей на всіх рівнях освіти; принцип зв'язку навчання із життям - навчання, максимально наближене до реальних життєвих ситуацій щоденного життя, проблем і викликів в умовах невизначеності, з якими стикається або може зіткнутись учнівство щодо безпеки, здоров'я та добробуту. До 9 класу учні вже набули базового досвіду використання причинно наслідкових зв'язків, застосування алгоритмів дій у небезпечних ситуаціях, надання домедичної допомоги, навчальної та підприємливої діяльності, що сприяло розвитку логічного й алгоритмічного мислення. Це дає змогу перейти від опанування простих алгоритмів і способів виконання типових завдань до їх комплексного застосування при розв'язанні життєвих ситуацій. Зростає потреба у формуванні структурного мислення через розвиток здатності виокремлювати складники об'єктів і систем, зокрема стосовно безпеки, здоров'я та добробуту, визначення їхньої ролі та взаємозв'язків. Окрім того, значна увага має приділятися також розвитку абстрактного мислення, побудові моделей і визначенню меж їх застосування (наприклад, моделі особистої безпечної поведінки, способу життя, ефективної взаємодії тощо). Формування здатності до самостійного вибору на користь безпекової поведінки, піклування про здоров'я та добробут свій та інших, розвиватиме здатність учнів до самонавчання й безперервного розвитку. Розвитку вмінь комунікації, співпраці, розподілу обов'язків та взаємного оцінювання результатів має сприяти виконання комплексних індивідуальних і групових завдань. У випускному класі базової школи навчальна діяльність має стимулювати суб'єктність учня, формуючи активного учасника освітнього процесу, здатного до саморефлексії та командної взаємодії у різних життєвих ситуаціях через культивування гідності, оптимізму, чеснот і сильних рис характеру. Досягнення зазначених результатів потребує впровадження діяльнісних та інтерактивних методів навчання як в межах класно-урочної системи, так і з використанням інших форм освітньої діяльності (навчальні екскурсії, проєкти тощо), а також в умовах дистанційного та змішаного навчання (за наявності відповідного методичного забезпечення). Значущу роль виконують практичні роботи, де пріоритет надається дослідницькому підходу, який реалізується через аналіз першоджерел, розв'язання проблемних питань, роботу з життєвими/ситуативними кейсами та формулюванням обґрунтованих висновків. Необхідною умовою виконання практичних робіт є самостійна діяльність та формулювання висновків учнем. Педагог супроводжує процес дослідження у ролі фасилітатора.

Зверніть увагу, Міністерство освіти і науки внесло зміни до Типової освітньої програми для 5 – 9 класів закладів загальної середньої освіти, затвердженої наказом МОН від 17.08.2026 р. №1430 (наказ МОН від 17.08.2026 року № 1430 <https://mon.gov.ua/npa/pro-vnesennia-zmin-do-typovoi-osvitnoi-prohramy-dlia-5-9-klasiv-zakladiv-zahalnoi-serednoi-osvity-2>).

Відповідно до оновленої Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти в редакції наказу Міністерства освіти і науки України 17.08.2026 року № 1430 *Соціальна і здоров'язбережувальна освітня галузь у 5-7 класах* реалізується через інтегрований курс (наприклад, «Здоров'я, безпека та добробут» тощо), який може бути доповнений одним із курсів соціального, емоційного та етичного спрямування за рахунок годин навчального навантаження для перерозподілу між освітніми компонентами за умови, що для цих курсів заклад освіти використовує модельні навчальні програми, які отримали гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України», або навчальні програми, які отримали гриф «Схвалено для використання в освітньому процесі» в установленому порядку.

У 8-9 класах для реалізації мети соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі поєднують такі обов'язкові освітні компоненти: інтегрований курс соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі (наприклад, «Здоров'я, безпека та добробут» тощо) і курс «Підприємництво і фінансова грамотність».

Обсяг тижневого навчального навантаження цієї освітньої галузі становить від 1 до 3 годин. Мінімальна кількість годин розподілено на вивчення:

- інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» – 1 година;
- Етики/Культури добросусідства/Вчимося жити разом/Інших курсів морального спрямування – 0,5 годин.

Максимальна кількість годин на вивчення інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» становить 3 години.

Тож можливі два варіанти реалізації соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі в освітній програмі закладу освіти для 5-6 класів: - перший варіант – у навчальний план включається інтегрований курс «Здоров'я, безпека та добробут» (1,5 год. на тиждень); - другий варіант – у навчальний план включається інтегрований курс «Здоров'я, безпека та добробут» (1 год. на тиждень) у поєднанні з одним із навчальних курсів: «Етика», «Вчимося жити разом», «Культура добросусідства», «Духовність і мораль у житті людини і суспільства» (0,5 год. на тиждень). Обираючи другий варіант реалізації освітньої галузі СЗО слід пам'ятати, що освітня галузь СЗО є цілісною як за базовими знаннями, так і за обов'язковими результатами навчання. Тому розробляючи відповідні навчальні програми вчителю необхідно внести корективи в обрані модельні навчальні програми, так щоб зазначені курси були взаємоузгодженими та доповнювали один одного.

Заклад освіти може зменшити кількість навчальних годин на вивчення соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі включно до мінімального показника (1 год на тиждень). У такому разі задля забезпечення виконання вимог Державного стандарту Міністерство освіти і науки України рекомендує у навчальний план включати *тільки інтегрований курс «Здоров'я, безпека та добробут»*.

У 7-9 класах соціальна і здоров'язбережувальна освітня галузь реалізується через інтегрований курс «Здоров'я, безпека та добробут» і предмет «Підприємництво і фінансова грамотність», який вивчається у 8 і 9 класах. Рекомендований розподіл годин тижневого навантаження є таким: - 7 клас: «Здоров'я, безпека та добробут» – 1,5 години; - 8 клас: «Здоров'я, безпека та добробут» – 1 година, «Підприємництво і фінансова грамотність» – 0,5 години; - 9 клас: «Здоров'я, безпека та добробут» – 0,5 години, «Підприємництво і фінансова грамотність» – 1 година.

У 2026/2027 навчальному році в закладах загальної середньої освіти продовжується вивчення інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» за модельними навчальними програмами, які розміщені на офіційному сайті Міністерства освіти і науки України за покликанням: <http://surl.li/gbrpeh>.

Станом на серпень 2026 року чинні 6 модельних навчальних програм інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» для 5-6 класів та 4 модельні програми інтегрованих курсів соціального, емоційного та етичного спрямування. Для 7-9 класів чинні 4 модельні навчальні програми інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» та 4 модельні навчальні програми для предмету «Підприємництво і фінансова грамотність». Вони рекомендовані Міністерством освіти і науки України ([наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 №795](#)). Акцентуємо увагу, що модельні навчальні програми дещо різняться за структурою, змістом і розподілом тем. Обравши модельну навчальну програму інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти на 5 клас, учитель продовжує працювати за обраною програмою і в 6 класі. У 7 класі вчитель може працювати за модельною навчальною програмою тих же авторів або вибрати модельну програму інших авторів. Наступність між циклами навчання на рівнях початкової та базової середньої освіти у програмі «Здоров'я, безпека та добробут» реалізується через відповідність очікуваних результатів вимогам Державного стандарту, врахування очікуваних результатів навчання, визначених у Типових програмах.

Зауважте, що автори модельної навчальної програми перетворюють орієнтири для оцінювання з Державного стандарту в очікувані результати навчання, яких потрібно досягти на кінець циклу навчання. Отже, завдання вчителя полягає у тому, щоб на уроках відповідної тематики створити умови для покрокового наближення учнів до їх досягнення.

Інтегрований курс «Здоров'я, безпека та добробут» у 9 класі належить до обов'язкових освітніх компонентів галузі. Головною метою курсу є формування самозарадності учнів через активну громадянську позицію, підприємливість, етичну поведінку, відповідальність за добробут, здоров'я, безпеку та навколишнє середовище, крізь призму фізичного, психічного, духовного та соціального розвитку. До ключових аспектів, які визначають особливу роль цього курсу саме на завершенні 9 класу, належить холістичний підхід, що формує розуміння того, що здоров'я, безпека та фінансовий добробут є невід'ємними частинами успішного життя. Роль курсу в 9 класі полягає не в накопиченні теоретичних фактів, а у формуванні готової до самотійного життя особистості, яка здатна приймати відповідальні рішення щодо власної безпеки, здоров'я та майбутньої кар'єри. Зміст курсу передбачає синтез знань (з біології, правознавства, екології, інформатики, психології тощо) в єдину систему практичних вмінь та формування цілісного світогляду і має чітко виражену практичну орієнтованість. Особлива увага зосереджена на формуванні готовності до викликів реального світу (резиліентність). Узагальнення та аналіз тем з цивільної безпеки допомагають свідомому сприйняттю існуючих алгоритмів дій у надзвичайних ситуаціях з урахуванням необхідності уточнення чи внесення змін до існуючих правил, що є критично важливим для безпеки в сучасних реаліях. Розвиток вмінь безпечної поведінки охоплює також поглиблення цифрової та медіаграмотності на основі життєвих ситуацій за темами курсу, зокрема, використання ШІ. Продовжується формування психологічної стійкості через розвиток умінь керувати емоціями та протистояти стресу. Соціалізація та громадянська відповідальність знаходять своє відображення у більшості тем курсу завдяки підтримці активної позиції та етичної взаємодії : стимулювання лідерства, вміння працювати у команді, участь у волонтерстві та соціальних проєктах громади, навчання і практикування як безконфліктного спілкування, так і вміння протистояти будь-яким проявам булінгу чи дискримінації. Професійне та життєве самовизначення залишається сталою наскрізною лінією усього курсу. Профорієнтація в межах курсу допомагає випускникам оцінити власні здібності, інтереси; визначити життєві цілі та зробити усвідомлений вибір між профільною старшою школою (10–12 класи) та професійною освітою (коледжі, ліцеї). Наскрізну професійну орієнтацію на уроках здоров'я, безпеки та добробуту можна реалізовувати через акцентування важливості об'єкта, прикладу або теми. Такий акцент має зробити тему помітною для учнівства, викликати емоційну реакцію, зацікавлення та спрямувати увагу на певний аспект професійного самовизначення. Це може бути:

- коротке відео або історія про людину, яка зробила незвичний професійний вибір;
- приклад професії, пов'язаної з темою уроку;
- інформація про актуальні потреби ринку праці;
- історія професійної зміни або подолання труднощів;

- обговорення якостей і вмінь, важливих для різних професій;
- ситуація вибору, у якій потрібно проаналізувати можливості, ризики та наслідки.

Слід не лише привертати увагу до професійної тематики, а й створювати можливості для її глибшого осмислення через конкретні дії, завдання та запитання. Наприклад:

- визначити, які знання допомогли людині розв'язати професійну проблему;
- відповісти на запитання: «Що спільного між тобою і людиною, яка обрала цю професію?»;
- поміркувати, які якості героя або героїні вже розвинені в учня чи учениці;
- визначити, що потрібно вивчити або розвинути, щоб працювати в певній професійній сфері;
- запропонувати альтернативний шлях професійного розвитку героя або героїні.

У професійній орієнтації немає єдиних «правильних» або «неправильних» відповідей. Є поступові кроки до самопізнання, усвідомленого вибору та розвитку вмінь ставити цілі, критично мислити, аналізувати інформацію й ухвалювати рішення. Кожна думка, досвід або вибір учня чи учениці є кроком до глибшого розуміння себе, своїх сильних сторін, цінностей, пріоритетів і можливостей. Основна мета оцінювання - не визначити правильність професійного вибору, а підтримати процес мислення, дослідження та самовизначення.

На уроках варто звертати увагу на те, як учень або учениця:

- долучається до роботи;
- аналізує інформацію;
- ставить запитання;
- аргументує власну позицію;
- визначає цілі;
- розглядає альтернативи;
- оцінює можливості й ризики;
- формулює висновки;
- рефлексує над власним досвідом.

Оцінювати варто не те, наскільки «точною» є відповідь або наскільки остаточним є вибір, а усвідомленість міркувань і здатність пояснити власну позицію. Підкреслюйте індивідуальність кожного учня і кожної учениці. Створюйте ситуації, у яких усі можуть пізнавати себе і світ професій, не порівнюючи свої здібності, темп розвитку чи освітні плани з вибором інших. Професійне самовизначення — це не одноразове рішення, а процес, який розвивається разом із людиною.

Підприємництво та фінансова грамотність. Необхідність підвищення фінансової грамотності молоді – одне з пріоритетних завдань державної політики. Низький рівень фінансової грамотності не дозволяє більшості українських

громадян ефективно розпоряджатися своїми доходами та заощадженнями, правильно оцінювати можливі фінансові ризики. Вони часто стають жертвами фінансового шахрайства. Тому розв'язуванню даних проблем сприятиме шкільний курс «Підприємництво і фінансова грамотність», який впроваджується як обов'язковий предмет у всіх закладах загальної середньої освіти у 2025/2026 навчальному році. Сучасний ринок праці створює постійно зростаючий попит на працівників, які поєднують високу професійну компетентність з творчими, управлінськими та підприємницькими здібностями, з бажанням і можливостями колективної роботи та навичками соціального спілкування. Таким чином, найефективнішим методом навчання стає «залучення в процес діяльності». Рекомендовано використання таких форм та методів активного навчання, як вирішення ситуаційних завдань, кейс-технології, дидактичні ігри, баскет-метод (імітація ситуації), інтерактивні методи «Мозковий штурм», «Круглий стіл», «Метод проєктів» та інші. Ці методи, форми та технології навчання спрямовані на формування навичок самостійного пошуку та аналізу інформації, розвиток навичок приймати відповідальні рішення у різних життєвих ситуаціях, уміння працювати в команді та висловлювати власну обґрунтовану думку на основі певних фактів. Основна відмінність кейсів від прикладів у тому, що приклади – це вигадані ситуації, а кейси – реальні події. Важливо використовувати сучасні методики навчання, які спрямовані на розвиток самостійної діяльності учнів та учениць, привчають їх творчо мислити та адекватно сприймати інформацію, яку отримують з різних джерел. Для підвищення рівня фінансової грамотності може бути в нагоді Талан — фінансова грамотність для вчителів і учнів. [«Талан» — безкоштовна онлайн-платформа від Нацбанку України.](#) Тут учителі/вчительки можуть: пройти сертифікований курс із фінансової грамотності (20–30 годин); отримати готові матеріали до уроків: презентації, тести, сценарії; підготуватись до викладання нового предмета «Підприємництво та фінансова грамотність»; долучитись до конкурсів, акцій, ігор із фінансової освіти. Для 5–11 класів. Працює онлайн 24/7. Доступна з будь-якого пристрою. Платформа: talan.bank.gov.ua Інтеграція теми енергоефективності — це крок до формування у молоді відповідального ставлення до енергоресурсів та сталого розвитку країни. Ефективне навчання курсів соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі у 8 класі НУШ ґрунтується на врахуванні індивідуальних потреб учнівства, підтримці активного навчання та розвитку галузевих та ключових компетентностей. Важливо, щоб учительство створювало умови для самореалізації кожного учня/учениці в безпечному й підтримувальному середовищі.

З метою сприяння **духовному, моральному та ціннісному розвитку** здобувачів освіти у закладах загальної середньої освіти можуть реалізовуватися освітні компоненти та курси за вибором відповідного спрямування. Такі курси можуть бути орієнтовані, зокрема, на формування загальнолюдських моральних

цінностей, розвиток культури взаємоповаги, відповідальності, доброчесності, толерантності, сімейних цінностей та громадянської свідомості. Міністерством освіти і науки України рекомендовано до використання освітні програми, навчальні посібники та інші навчальні матеріали відповідного спрямування. Перелік рекомендованих програм курсів за вибором, підручників, навчальних посібників та інших навчальних матеріалів розміщується на офіційних інформаційних ресурсах Міністерства освіти і науки України. Перелік програм курсів за вибором, підручників, навчальних посібників та інших навчальних матеріалів розміщено за покликанням. Використання медіаресурсів та інших цифрових освітніх ресурсів у процесі навчання і виховання здобувачів освіти сприяє розширенню педагогічних можливостей та урізноманітненню форм освітньої діяльності. Під час організації освітнього процесу можуть використовуватися перевірені інформаційні та освітні ресурси, спрямовані на формування морально-етичних цінностей, розвиток критичного мислення, культури спілкування та відповідальної поведінки. Викладання курсів духовно-морального та ціннісного спрямування доцільно здійснювати з урахуванням світоглядного різноманіття учасників освітнього процесу, принципів добровільності, недискримінації та поваги до свободи світогляду і віросповідання. Важливо забезпечувати належне інформування батьків або інших законних представників здобувачів освіти про зміст, мету та особливості відповідних освітніх компонентів, а також створювати можливості для їхньої участі в освітніх та виховних процесах у формах, визначених законодавством. Під час викладання таких курсів доцільно враховувати міжпредметні та міжгалузеві зв'язки, пов'язуючи їхній зміст із питаннями громадянської освіти, культури, історії, здоров'я, безпеки, соціальної відповідальності та особистісного розвитку. З огляду на важливість педагогіки партнерства доцільним є проведення виховних заходів, тематичних зустрічей і дискусій за участю здобувачів освіти, їхніх батьків або інших законних представників, педагогічних працівників, а за потреби — практичних психологів та соціальних педагогів. Такі заходи мають сприяти розвитку діалогу, взаємоповаги, відповідального ставлення до себе та інших, а також формуванню безпечного й інклюзивного освітнього середовища. Використання медіаресурсів з метою навчання та виховання здобувачів освіти дозволяє розширити педагогічні можливості педагогів. Пропонуємо інтернет-ресурси, які стануть у пригоді для використання в освітньому процесі: [Цінності](#), [Слово вчителю](#).

Організацію навчання інтегрованих курсів соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі у 5-9 класах Нової української школи у нових реаліях часу необхідно здійснювати, враховуючи:

- дотримання наступності між початковою та основною школами;
- вибір технологій, методів, прийомів, засобів організації освітнього процесу відповідно до матеріально-технічних можливостей;

– якісно організовану систему оцінювання навчальних досягнень учнів (поточне, формувальне оцінювання, підсумкове оцінювання). Важливо не перевантажувати дітей.

– психоемоційний стан дітей.

Ефективне навчання курсів соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі ґрунтується на врахуванні індивідуальних потреб учнівства, підтримці активного навчання та розвитку галузевих та ключових компетентностей. Важливо, щоб учительство створювало умови для самореалізації кожного учня/учениці в безпечному й підтримуваному середовищі.

Електронні версії підручників з соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі для 5-9-х класів можна знайти на сайтах:

– ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» (режим доступу: <https://lib.imzo.gov.ua/yelektronn-vers-pdruchnikv/>);

– «Шкільні підручники» (режим доступу: <https://cutt.ly/tXE5Rsp>);

– «Знайшов» (режим доступу: <http://surl.li/kgayn>).

Оцінювання навчальних досягнень учнів 5-9 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти, здійснюється згідно з [наказом Міністерства освіти і науки України від 02 серпня 2024 р. №1093 «Про затвердження рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання»](#), та згідно з [наказом Міністерства освіти і науки України від 04.05.2026 № 722 «Про затвердження системи та загальних критеріїв оцінювання результатів навчання учнів»](#). Оцінювання має бути зорієнтованим на визначені Державним стандартом базової середньої освіти ключові компетентності та наскрізні вміння й передбачені навчальною програмою очікувані результати навчання для відповідного періоду освітнього процесу.

Заклади освіти мають право на свободу вибору форм, змісту та способів оцінювання, що має бути протокольно зафіксовано в рішенні педагогічної ради. Основними видами оцінювання навчальних досягнень учнів є *формувальне, поточне та підсумкове: тематичне, семестрове, річне*. Семестрова та річна оцінки можуть підлягати коригуванню.

Оцінювання може здійснюватися за системою оцінювання, яка визначена законодавством, або за власною шкалою. Якщо заклад освіти використовує власну шкалу, то має визначити правила переведення загальної оцінки результатів навчання семестрового та річного оцінювання до системи, яка визначена законодавством, для виставлення у Свідоцтво досягнень.

Під час проведення підсумкового оцінювання навчальних досягнень учнів з предметів та курсів соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі можна орієнтуватися на інструменти оцінювання, запропоновані авторами модельних навчальних програм.

Важливим елементом системи оцінювання є *рефлексія*, якісний зворотний зв'язок. Саме рефлексія дає можливість усвідомити причини та зміст невдалої дії,

проаналізувати ситуацію та знайти інші способи досягнення бажаного результату. Ознайомитися з методиками рефлексії можна на сайті Нової української школи (режим доступу: <https://cutt.ly/fXEr6Lv>).

Освітній процес вкотре зазнає змін. Сьогодні актуальним стає питання подолання освітніх втрат і розривів. Зверніть увагу, що для подолання освітніх втрат на рівні закладу освіти варто провести діагностувальні роботи, тестування з використанням ІКТ, щоб мати змогу вибудувати індивідуальні освітні траєкторії для учнів, які цього потребують.

Систематичної уваги вчителя заслуговує *співпраця з батьками, дорослими членами сім'ї*. Необхідно постійно залучати батьків до спільного виконання завдань, спрямованих на моделювання здоров'язбережувальної компетентності дітей та навичок безпечної поведінки. Для прикладу: «Розробка алгоритму дій під час повітряної тривоги вдома», «Створення плакату ідей для добробуту країни», «Поради від рідних щодо заспокоєння і зняття стресу», «Прийняття зважених рішень щодо переходу дороги», «Обстеження безпеки своєї оселі», «Виконання вправ для формування правильної постави та гімнастики для очей», «Виконання руханок» тощо.

Пріоритетними питаннями змісту освіти у 2026/2027 н.р. залишаються безпекові питання.

Створення безпечних умов перебування учасників освітнього процесу у закладах освіти, створення безпечного освітнього середовища є одним із головних пріоритетів держави в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні.

Освітній процес мусить адаптуватися до нових реалій. Завдання вчителя – не лише передавати знання, а й створювати безпечний простір для учнів, допомагати їм орієнтуватися в складних ситуаціях та розвивати життєві навички, необхідні для подолання викликів сьогодення.

Враховуючи військові дії на території України вбачаємо за необхідність доповнити у 2026/2027 навчальному році зміст навчальних програм інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» для 5-9 класів питаннями особистої безпеки пов'язаними з ризиками воєнного часу.

Навчальна програма має бути спрямована на формування у дітей навичок, необхідних для безпечного життя в умовах воєнного часу. Це включає в себе знання про правила поведінки під час загрози, надання першої допомоги, а також розуміння важливості здорового харчування для підтримки фізичного та ментального здоров'я. Звичку правильного харчування необхідно виховувати, формувати у дітей розуміння залежності здоров'я і морально-психологічного стану від якісного харчування. Платформа Знаймо надає достовірну інформацію про збалансовану їжу й корисні звички за посиланням: <https://znaimo.gov.ua/>. На сайті україно-швейцарського проєкту «Діємо для здоров'я» можна завантажити матеріали щодо тарілки здорового харчування (режим доступу: <http://surl.li/kgpqg>).

Звертаємо увагу, що мінна безпека є обов'язковим доповненням до інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут». Навчання ризикам, що пов'язані з вибухонебезпечними предметами, відтепер важливий і базовий елемент освіти сучасних українців.

Зверніть увагу на вебсайт «Все про мінну безпеку» (режим доступу: <https://bezpeka.info/>) та бібліотеку корисних матеріалів «Спільнотека» (режим доступу: <https://spilnoteka.org/catalog/>), презентації для уроків із мінної безпеки, інтерактивні матеріали щодо викладання безпекових питань відкриті у вільному доступі для завантаження. На сайті UNICEF розміщені корисні матеріали для дорослих та дітей, щодо безпечної поведінки, правил мінної безпеки, безпеки у надзвичайних ситуаціях (режим доступу: <http://surl.li/kgjyy>).

Вчителям варто звернути увагу на безоплатний курс із мінної безпеки *«Як навчати дітей мінної безпеки?»*, присвячений ефективному викладанню мінної безпеки дітям і підліткам з огляду на їхні вікові та психологічні особливості в інтерактивній формі, що відповідає міжнародним нормам мінної освіти.

Типовими навчальними планами Типової освітньої програми для 5 – 9 класів закладів загальної середньої освіти, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України 19.02. 2021 № 235 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 09.08.2024 № 1120 «Про внесення змін до Типової освітньої програми для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти») запроваджено міжгалузевий інтегрований курс «Безпековий практикум». Наказом Міністерства освіти і науки України від 15.05.2025 № 732 надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» модельній навчальній програмі «Безпековий практикум (міжгалузевий інтегрований курс) 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Воронцова Т. В., Пономаренко В. С., Лаврентьева І. В., Хомич О. Л., Андрук Н. В.). До модельної навчальної програми розроблено та розміщено у вільному доступі повний комплект навчально–методичних матеріалів для 5–9 класів за покликанням: <https://is.gd/67hCfE> . Комплект спрямовано на формування в учнів практичних умінь із безпеки життєдіяльності в діяльнісній, інтегрованій формі. Він містить модельну навчальну програму, конспекти уроків, опорні схеми знань, презентації й навчальні відео до всіх тем, інтерактивні завдання різного рівня складності, інструменти для всіх видів оцінювання (самооцінювання, тематичного, підсумкового за групами результатів), робочі зошити, узагальнену програму підвищення кваліфікації вчителів.

Акцентуємо увагу на життєвій необхідності формування *навичок домедичної допомоги*, самозахисту та психоемоційної саморегуляції. На сайті студії онлайн-освіти EdEra можна пройти безкоштовний курс для вчителів з *домедичної допомоги*. Курс про те, як діяти вчителю в разі непередбачуваної ситуації, як навчити учнів діяти самостійно (режим доступу: <https://courses.ed-era.com/courses/course-v1:EdEra-SmartOsvita+Med+1/about>).

В умовах воєнного стану та підвищеного рівня техногенних і воєнних загрози набуття учнями практичних навичок надання домедичної допомоги є одним із пріоритетних завдань соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі. Освітній процес має бути спрямований не лише на засвоєння теоретичних знань, а й на формування психологічної готовності, юридичної обізнаності та алгоритмізованих дій у критичних ситуаціях.

Під час планування та проведення уроків з питань надання домедичної допомоги вчителю необхідно спиратися на таку нормативно-правову базу:

1. Закон України «Про екстрену медичну допомогу» від 05.07.2012 № 5081-VI (зі змінами та доповненнями): Стаття 1, 3: Визначають організаційно-правові засади забезпечення екстреної медичної допомоги, право громадян на її безоплатність та доступність, а також термінологічний апарат («домедична допомога», «невідкладний стан», «екстрена медична допомога»). Виклик бригад екстреної медичної допомоги здійснюється за єдиним номером 103 або через систему 112. Учні мають чітко усвідомлювати обов'язок кожної людини надати допомогу особі у невідкладному стані в межах своїх можливостей.

2. Кримінальний кодекс України (Правові та морально-етичні аспекти): Стаття 135. Залишення в небезпеці. Завідоме залишення без допомоги особи, яка перебуває в небезпечному для життя стані і позбавлена можливості вжити заходів до самозбереження (через малолітство, старість, хворобу або безпорадний стан), якщо той, хто залишив, був зобов'язаний піклуватися або сам поставив потерпілого в такий стан. Стаття 136. Ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані. Ненадання допомоги або неповідомлення про такий стан належним установам чи особам при можливості таку допомогу надати, якщо це спричинило тяжкі тілесні ушкодження. Розгляд цих статей із здобувачами освіти підкреслює правову та громадянську відповідальність кожного члена суспільства. Наголошується, що найпростіша дія (виклик 103/112, залучення дорослих, оцінка безпеки) вже є виконанням громадянського та правового обов'язку.

3. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 09.03.2022 № 441 «Про затвердження порядків надання домедичної допомоги особам при невідкладних станах»: Документ скасував застарілі поняття («долікарська допомога») та затвердив уніфіковані, сучасні міжнародні алгоритми дій для осіб без медичної освіти. Порядки повністю адаптовані до умов надзвичайних ситуацій та воєнного стану. Ключові змістові лінії та сучасні алгоритми (МОЗ № 441): Під час вивчення відповідних тем учням мають викладатися алгоритми, регламентовані Наказом МОЗ № 441. Ключові напрями для опрацювання:

Принцип «Власна безпека — пріоритет № 1»: Надання допомоги розпочинається тільки після переконливої оцінки безпеки місця події для самого рятувальника, потерпілого та оточуючих.

Масивна зовнішня кровотеча: Сучасні методи зупинки критичних кровотеч (прямий тиск на рану, тиснуча пов'язка, використання кровоспинного джгута/турнікета, тампонування).

Рантова зупинка кровообігу: Алгоритм серцево-легеневої реанімації (СЛР) для дорослих та дітей, послідовність натискань на грудну клітку та штучного дихання (30:2), ознайомлення з принципом роботи автоматичного зовнішнього дефібрилятора (АЗД).

Порушення прохідності дихальних шляхів: Алгоритм дій при обструкції стороннім тілом (підтримка кашлю, прийом Геймліха / поштовхи в ділянку живота/грудей).

Травми, переломи, опіки та відмороження: Правила іммобілізації, накладання стерильних пов'язок, допомога при загальному переохолодженні чи опікових ураженнях.

Розпізнавання гострих станів: Ознаки інсульту (тест FAST / ПАС: Обличчя, Рука, Мова), інфаркту міокарда, знепритомнення та надання їм стабільного бокового положення.

Диференціація змісту за віковими групами (5–9 класи НУШ):

5–6 класи: Фокус на алгоритмі виклику екстрених служб (103/112: що казати, як чітко назвати адресу, стан потерпілого); Правила безпеки на місці події; Перша допомога при незначних саднах, порізах, носовій кровотечі, термічних опіках I ступеня; Надання стабільного бокового положення (безпечна позиція).

7–9 класи: Алгоритм MARCH / C-A-B-C у доступній для школярів формі; Практичне відпрацювання використання турнікета/джгута та тиснучих пов'язок; Алгоритм базової СЛР (на манекенах); Правовий та моральний аспект допомоги (аналіз ст. 135, 136 КК України).

Форми та методи навчання. Симуляційно-практичний підхід: Мінімізувати теоретичні лекції. Не менше 60% навчального часу теми має відводитися під практичне відпрацювання навичок (рольові ігри, ситуаційні завдання, симуляційні тренінги). Алгоритмізація знань: Використання наочних пам'яток, чек-листів та схем дій, що відповідають Наказу МОЗ від 09.03.2022р. № 441. Робота з обладнанням: Рекомендується залучати манекени-тренажери для СЛР, навчальні турнікети, бинти, еластичні пов'язки, макети АЗД. Співпраця з фахівцями: доцільно залучати до проведення бінарних уроків або майстер-класів інструкторів з домедичної допомоги, парамедиків, представників ДСНС, Товариства Червоного Хреста України.

Враховуючи щоденні стреси та емоційну напруженість, особливу увагу варто приділяти психічному здоров'ю учасників освітнього процесу. На сайті [Центру громадського здоров'я МОЗ України](#) зібрані матеріали щодо самодопомоги та підтримки інших.

Для ефективного навчання рекомендується використовувати навчальні відео, які сприяють розвитку соціальних навичок, формуванню активної

громадянської позиції та засвоєнню правил безпечної поведінки, зокрема в умовах війни. Створення власної відеотеки з питань здоров'я, безпеки та морального виховання допоможе зробити освітній процес цікавішим та ефективнішим.

Ключовим принципом впровадження соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі, як ми рекомендуємо, є викладання всіх її предметів та інтегрованих курсів, таких як наприклад, «Здоров'я, безпека та добробут», «Культура добросусідства» та «Підприємництво і фінансова грамотність», **одним учителем, що забезпечує цілісність її викладання.** Цей підхід є не просто організаційним рішенням, а глибоко обґрунтованою методичною стратегією. Він дозволяє: Забезпечити цілісність і послідовність. Один педагог бачить повну картину розвитку учнів, може логічно пов'язувати теми з різних курсів, уникаючи дублювання та забезпечуючи гармонійне засвоєння матеріалу. Наприклад, вчитель може легко показати, як навички фінансової грамотності впливають на особистий добробут, а культура добросусідства — на соціальне здоров'я. Створити довірливу атмосферу. Обговорення таких чутливих тем, як психічне здоров'я, безпека чи особисті стосунки, вимагає особливого рівня довіри між учнем і педагогом. Коли всі ці курси викладає одна людина, довіра поглиблюється, що сприяє відкритій комунікації та ефективному засвоєнню матеріалу. Підвищити ефективність навчання. Єдиний вчитель краще знає особливості кожного класу, може адаптувати навчальний процес до їхніх потреб і швидко реагувати на актуальні питання, які виникають в учнів. Це дозволяє зробити навчання максимально релевантним і практично орієнтованим.

Здорова школа - основа здорової громади. Впровадження комплексу заходів дозволить перетворити заклад освіти на осередки формування здорової, активної та психологічно стійкої особистості. «Здорова школа» — це цілісний (загальношкільний) підхід до проектування безпечного, інклюзивного та здоров'язбережувального освітнього простору. У центрі системи перебуває дитина та педагог, а позитивні зміни досягаються через гармонійне поєднання фізичного, психічного та соціального благополуччя. 8 ключових компонентів моделі Здорової школи: безпечний та стимулюючий освітній простір (фізичне середовище, ергономіка, зонування); якісна освіта в галузі здоров'я та безпеки (інтегрований підхід, міжпредметні зв'язки); фізичне виховання та рухова активність (щоденна динаміка, варіативні модулі); культура здорового харчування (якісний раціон, питний режим, освітня складова); шкільна медична служба (профілактика, моніторинг, просвітництво); психологічна служба та психосоціальна підтримка (ментальне здоров'я, превенція булінгу); професійне здоров'я педагогів (концепція «Здорове робоче місце», профілактика вигорання); залучення сім'ї та місцевої громади (партнерство, спільні ініціативи). Покликання на Гайд по розбудові Здорової школи

https://drive.google.com/file/d/1iUP4vX_GnT6VcTjUoYj9uxhUo_cLyhRB/view?usp=sharing

Професійна орієнтація, спрямована на створення умов для усвідомленого вибору учнями й ученицями подальшої освітньої траєкторії та майбутньої професійної діяльності, є одним із ключових пріоритетів навчання у 9 класі. Соціальна і здоров'язбережувальна освітня галузь має значний потенціал для особистісного й соціального розвитку учнівства, формування життєвих умінь і компетентностей, необхідних для професійного самовизначення. Дев'ятикласники та дев'ятикласниці стоять перед вибором, який визначатиме їхню подальшу освітню траєкторію у профільній школі. В умовах динамічного ринку праці, швидких технологічних змін і соціальних викликів традиційне уявлення про «професію на все життя» втрачає актуальність. Натомість особливого значення набувають гнучкість, здатність адаптуватися до нових умов, усвідомлено робити вибір, прагнути до самореалізації та добробуту. На уроках інтегрованих курсів/предметів соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі актуальним є формування в учнівства здатності проєктувати своє майбутнє та вибудовувати освітню і професійну траєкторію на основі знань про себе, можливості навчання і світ професій. Методологічні підходи до реалізації професійної орієнтації Професійна орієнтація реалізується як наскрізна ціннісно-діяльнісна лінія, і охоплює три основні компоненти:

1. Самопізнання Мета: допомогти учнівству краще усвідомити власні інтереси, цінності, здібності, сильні сторони та напрями розвитку.

Форми роботи (орієнтовні):

- самооцінювання якостей, що сприяють досягненню освітніх і професійних цілей;
- рефлексивні запитання: «Що нового я дізнався або дізналася про себе?», «Які якості я хочу розвинути?»;
- візуалізація результатів самоаналізу та напрямів саморозвитку за допомогою інфографіки, схем і мап думок;
- визначення власних сильних сторін, інтересів, цінностей і пріоритетів;
- формування особистого портфоліо тощо.

2. Пізнання світу професій Мета: зацікавити учнівство дослідженням різних професій, сформуванню мотивацію до навчання та розуміння того, як шкільні знання й уміння застосовуються у професійному житті.

Форми роботи:

- кейс-аналіз професій: дослідження робочих і життєвих викликів реальних людей, моделювання можливих рішень, визначення необхідних знань і вмінь;
- дослідження професій у межах індивідуальних і групових проєктів;
- аналіз історій професійного становлення та успіху тощо.
- дослідження того, як змінюються професії під впливом технологій і суспільних процесів тощо.

3. Розвиток компетентностей для кар'єрного розвитку та життєвих умінь Мета: сприяти формуванню в учнівства здатності усвідомлено планувати освітню

траєкторію, ухвалювати зважені рішення щодо свого майбутнього та бачити зв'язок між навчанням і майбутньою професійною діяльністю.

Форми роботи:

- аналіз можливостей продовження освіти;
- створення особистого освітньо-професійного маршруту;
- рольові ігри: «Я на ярмарку професій»;
- індивідуальні та групові проєкти: «Шлях до професії», «Освітній маршрут мого героя або моєї героїні»;
- моделювання ситуацій вибору та ухвалення рішень.

Рекомендуємо до використання реалізації соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі наступні посилання:

1. Сайт Міністерства охорони здоров'я України. URL: <https://moz.gov.ua/uk>;
2. Сайт Центру громадського здоров'я МОЗ України. URL: <https://phc.org.ua/reaguvannya-na-nadzvichayni-situacii>;
3. Сайт Нової української школи. URL: <https://nus.org.ua/>
4. Сайт україно-швейцарського проєкту «Скорочення поширеності факторів ризику неінфекційних захворювань (НІЗ) в Україні» («Діємо для здоров'я»). URL: <https://www.actforhealth.in.ua/materialy>.
5. Портал превентивної освіти. URL: <http://autta.org.ua/>;
6. Платформа про здорове шкільне харчування «Знаймо». URL: <https://znaimo.gov.ua/chapters/managers-and-educators>;
7. Сайт Дитячого фонду UNICEF. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/>;
8. Сайт «Товариство Червоного Хреста України» – брошури та інші матеріали. URL: <https://redcross.org.ua/information/>;
9. Громадська організація «Асоціація саперів України». URL: <https://www.uda.org.ua/>.
10. Фізкультура/Руханка ранкова. Всеукраїнська школа онлайн. URL: <https://cutt.ly/pXIYB9K>;
11. Телеканал ПЛЮСПЛЮС цикл «Корисні підказки». URL: <https://plus-plus.tv/1plus1video>;
12. Відеовід каналу 1+1. Проєкт «Додай уваги на дорозі». URL: <https://cutt.ly/uXInCuV>;
13. Проєкт «Про здорове» – рекомендації зі здорового харчування, схвалені МОЗ України. URL: <http://www.prozdorove.com.ua/>;
14. CultFood – соціальний проєкт покращення культури харчування. URL: <https://cultfood.info/>.
15. «Талан» — безкоштовна онлайн-платформа від Нацбанку України: talan.bank.gov.ua.

Із метою розвитку професійних компетентностей рекомендуємо скористатися такими електронними ресурсами:

1. Важливі навички в періоди стресу: ілюстроване керівництво. Європейський регіональний офіс Всесвітньої організації охорони здоров'я. URL: <https://moz.gov.ua/uk/jak-vporatisja-zi-stresom-samostijno-posibnik-vid-vooz-vazhlivi-navichki-v-periodi-stresu>.

2. Гозак С.В. Здоров'я дітей в умовах сучасних викликів. ДУ «Інститут громадського здоров'я ім. О.М. Марзєєва НАМН України». URL: <http://amnu.gov.ua/zdorov-ya-ditej-v-umovah-suchasnyh-vyklykiv/>.

3. Єфімова В. М. Здоров'язбережувальні технології у контексті педагогічних досліджень. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. Київ, 2010. № 1. С. 57–60. URL: <https://cutt.ly/rXIIa2m>.

4. Здоров'язбережувальні технології в освітньому середовищі: колективна монографія [за заг. ред. Л.М. Рибалко]. Тернопіль: Осадца В.М., 2019. 400 с. URL: <https://cutt.ly/uXIIU4R>.

5. Коли світ на межі змін: стратегії адаптації. Психологічна підтримка вчителів та дітей у часи війни: посіб. URL: <https://cutt.ly/EX>.

6. Сучасні здоров'язбережувальні технології: монографія / за заг. ред. проф. Ю. Д. Бойчука. Харків: Оригінал, 2018. 724 с. URL: <https://cutt.ly/SXaQryY>.

Зоя БЕЧКАЛО, методист відділу розвитку природничих та математичних дисциплін Полтавської академії неперервної освіти ім. М.В. Остроградського